

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. OMGEVING VAN JAN VAN SCOREL (Schoorl 1495-1562 Utrecht).

De hemelvaart van Maria. Pen in bruin, penseel in grijs, 181 x 291 mm (onregelmatig afgesneden).

Opm.: Getuige de zeer uitgesproken, sterk aan Jan van Scorel herinnerende vormgeving van de figuren moet deze tekening het werk zijn van een kunstenaar die in de naaste omgeving van de Utrechtse meester verkeerde. Dat dit Maerten van Heemskerck zou zijn geweest, zoals vroeger werd aangenomen, lijkt niet aannemelijk; in zijn tot nu toe bekende getekende oeuvre is althans niets te vinden, dat grote verwantschap vertoont met deze *Hemelvaart*. De opvallendste kenmerken van de tekening zijn haar merkwaardig asymmetrische compositie en het gebrek aan dieptewerking, waardoor de voorstelling het karakter heeft van een reliëf. Aanvankelijk is men geneigd te denken dat het blad aan de linkerkant is afgesneden en dat de voorstelling oorspronkelijk een meer symmetrische opbouw heeft gehad. Die veronderstelling wordt echter gelogenstraft door het feit dat op de rechterhelft van de tekening, dicht opeengedrongen, niet minder dan elf apostelen zijn afgebeeld.

Litt.: Cat. tent. *Jan van Scorel*, Utrecht (Centraal Museum) 1955, nr. 106, afb. 126 (als Maerten van Heemskerck). *Herk.*: Part. verz., Bloemendaal. Geschenkd. K.G. Boon, Aerdenhout, 1993 (inv.nr. RP-T-1993-42).

Afb. 2. NEDERLAND, ca. 1540. Achan begraaft het gestolen goed.

Pen in bruin, penseel in grijs; kaderlijn met de pen in bruin, 292 x 246 mm. Midden en rechts bovenaan genummerd: 2 in verschillende handschriften; in verso een 16de-eeuws opschrift: *2 / Hier graeft Acham tghostolen guet / mar god siet al wat hy duet / mar niet verdeckt voer gods oghen / hy siet tsecret van onsen moet / en sal eens wreeken myt der spoet / dat hy nu schynt ghedoghen.*

Opm.: De voorstelling is ontleend aan het zevende hoofdstuk van het boek Jozua. Achan vergriipt zich aan de buit die de Israëlieten hebben behaald bij de inname van Jericho en die aan Jahwe is gewijd. De dief begraaft de kostbaarheden in zijn tent. Achans euveldaad wekt de toorn van Jahwe en de Israëlieten lijden een verpletterende nederlaag in de strijd met de mannen van Ai. Eerst nadat Achan, zijn zonen en dochters en al het hem toebehorend vee ter dood zijn gebracht, bekoelt Jahwe's woede.

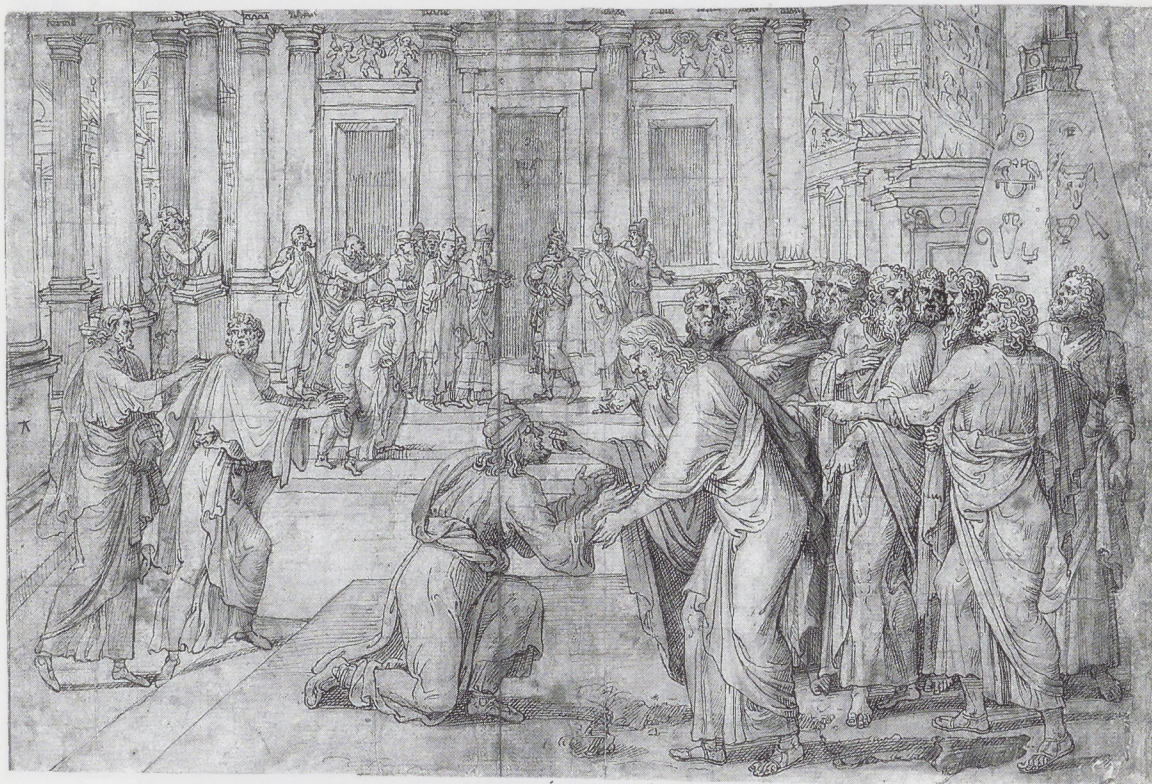
De tekening is vermoedelijk een ontwerp voor een gebrandschilderd ruitje. Zulke ontwerpen werden wel vaker aan de achterzijde voorzien van een opschrift – al of niet in dichtvorm – waarin de voorstelling wordt verklaard. Oorspronkelijk zal de tekening deel hebben uitgemaakt van een reeks taferelen waarin de geschiedenis van Jozua werd verbeeld.

De anonieme tekenaar was naar alle waarschijnlijkheid een Noordniederlander, die het werk van kunstenaars zoals Jan van Scorel en Jan Swart van Groningen kende.

Herk.: Verz. Rev. Thomas Kerrich (1748-1828); Verz. William Carey, veiling Phi-

ladelphia, 2/3-5-1838, nr. 321 (als Maerten van Heemskerck); Part. verz., Aerdenhout en Amsterdam; Veiling Christie, Amsterdam 15-11-1993, nr. 1, met afb. Geschenkd. J.P. Filedt Kok, Amsterdam, 1993 (inv.nr. RP-T-1993-172).

Afb. 3. LAMBERT LOMBARD (Luik 1505/06–1566 Luik). Christus geneest een blinde. Pen in donkerbruin, penseel in bruin, 243 x 370 mm.

Opn.: Verreweg het grootste deel van de tekeningen van Lambert Lombard, een kunstenaar wiens werk een belangrijke rol heeft gespeeld in de verbreiding van de kunstopvattingen van de Italiaanse Hoogrenaissance in de Nederlanden, bestaat uit compositieschetsen, krabbels en figuurstudies. Grote, uitgewerkte composities met tal van figuren, zoals deze *Genezing van een blinde*, maken slechts een klein deel van Lombards omvangrijke getekende oeuvre uit. Een dergelijke ambitieuze *tour de force* ontbrak tot op heden dan ook in de verzameling van het Rijksprentenkabi-

net. Hoewel het heel goed mogelijk is dat de *Genezing van een blinde* moest dienen als voorbeeld voor een gravure, kon een prent naar de tekening tot op heden niet worden gevonden. Bij de rug van Christus bevindt zich een zgn. *Klebekorrektur*: de kunstenaar heeft hier een fragment van de tekening, dat hem niet beviel, weggesneden en vervangen door een nieuw stukje papier met daarop zijn verbeterde versie. Een tekening in New York (Metropolitan Museum), *Jezus geneest de lamme van Bethesda*, die de Amsterdamse aanwinst in stijl dicht nabij komt, draagt het jaartal 1559 (Godelieve Denhaene, *Lambert Lombard, Renaissance en Humanisme te Luik*, Antwerpen 1990, p. 270, afb. 341). *Herk.:* Verz. E.G. Harzen

(1790–1863); Kunsthalle, Hamburg (niet ingeschreven in de inventaris en aan het begin van de twintigste eeuw uit de collectie verwijderd); Part. verz., Zwitserland; Kunsth. Thomas le Claire, Hamburg, cat. IX (1994), nr. 5, met afb. Aankoop 1994 (inv.nr. RP-T-1994-1).

Afb. 4. BERNAERT DE RIJCKERE (ca. 1535-1590). Venus beweent de dood van Adonis.

Pen en penseel in bruin, over resten van een schets in zwart krijt, 203 x 302 mm. Links onderaan gedateerd en gesig-neerd: .1561.B.

Opm.: De tekenaar die tot 1972 werd aangeduid als de 'Monogrammist B', kon in dat jaar door K.G. Boon worden geïdentificeerd als Bernaert de Rijckere, een Antwerpse schilder van wie portretten en enkele mythologische en bij-belse tafereelen bewaard zijn gebleven. Het merendeel van zijn met de hoofdletter B gemerkte tekeningen bevindt zich in het Louvre, terwijl ook een groot aantal tekeningen in een album, waarvan de hui-dige verblijfplaats onbekend

is, aan hem kan worden toege-schreven (K.G. Boon, 'De Antwerpse schilder Bernaert de Rijckere en zijn tekeningen-oeuvre', *Oud Holland* 91 (1977), pp. 109-131). Veel van de gesig-neerde tekeningen dragen ook een jaartal; de vroegste, uit het begin van de jaren zestig, getuigen van de invloed van Frans Floris op De Rijckere. Ook de thans verworven *Dood van Adonis* herinnert in de hoekige, wat logge vormgeving en in de zware, strakke contouren van de figuren aan Floris' tekenin-gen.

Herk.: Veil. Bassenge, Berlijn 2-12-1983, nr. 4533, met afb. (als Blocklandt); Kunst-h. Joseph Fach, Frankfurt a.M. Aankoop 1994 (inv.nr. RP-T-1994-134).

Afb. 5. ZUIDELIJKE NEDERLANDEN, ca. 1570–1580.

De H. Hieronymus in zijn studievertrek.

Pen in bruin, penseel in blauw, correcties in witte dekverf, contouren doorgegriffeld, 299 x 196 mm. In verso: 35/40 (inv.nr. Valerius Röver), N-3220 (Johann Goll van Franckenstein I) en een onbekend verzamelaarsmerk (niet in Lugt).

Opn.: De contouren van de voorstelling zijn met een scherpe stift nagetrokken en de heilige schrijft met zijn linkerhand. Dat zijn ondubbelzinnige aanwijzingen dat de tekening was bedoeld om in prent te worden gebracht; een gravure ernaar is tot nu toe echter niet gevonden. In houding en fysonomie vertoont de figuur grote overeenkomst met die van Hieronymus op een door Johannes Sadeler naar ontwerp van Chrispyn van den Broecke gestoken gravure, die dienst doet als frontispice in de *Opera Hieronymi*, uitgegeven door Plantijn te Antwerpen in 1579 (A.J.J. Delen, *Histoire de la gravure dans les anciens Pays-Bas & dans les provinces Belges*, II (Le XVIIe Siècle), Parijs 1934, p. 163, afb. Pl. xxxviii, 3).

Van de hand van Chrispyn van den Broecke – aan wie ze vroeger werd toegeschreven – lijkt de tekening in het Rijksprentenkabinet echter niet te zijn; daarvoor wijkt de stijl teveel af van diens losse, enigszins routineuze tekentrant. Wellicht heeft Van den Broecke bij het tekenen van zijn ontwerp voor de gravure van 1579 de thans onvindbare prent naar de Amsterdamse tekening als voorbeeld gebruikt. Gezien de grote stilistische overeenkomsten met een gemonogrammeerde tekening van Gillis Mostaert, de *Vier Evangelisten* voorstellend, in

bezit van de Fondation Custodia, is een toeschrijving aan deze Antwerpse meester het overwegen waard.

Herk.: Verz. Valerius Röver (1686–1739), Delft, in portefeuille 35, en in de manuscript-catalogus (Universiteitsbibliotheek, Amsterdam) als volgt beschreven: *een Hieronymus zittende te schrijven voor een tafel met boeken, met de pen, en blaauw gewassen van Palma of van frans Floris na deselve*; Verz. Johann Goll van Franckenstein I; niet gevonden in de catalogus van de anonieme veiling C.S. Roos e.a., Amsterdam 1-3-1819 en volgende dagen, noch in die van de veiling Jhr. Johan Goll van Franckenstein II, J. de Vries e.a., Amsterdam 1-7-1833 en volgende dagen; Part. verz., Eindhoven, omstreeks 1961; Veiling Sotheby, Amsterdam 15-11-1994, nr. 71, met afb. (als: toegeschreven aan Chrispyn van den Broecke). Aankoop 1994 (inv.nr. RP-T-1994-161).

Afb. 6. PIETER CORNELISZ. VAN RYCK (Delft 1568–1628 ?). De aanbidding der herders. Pen en penseel in bruin, over een schets in zwart krijt, 224 x 337 mm. Links onderaan gemonogrammeerd: PVR of PAR.

Opn.: Pieter Cornelisz. van Ryck geniet vooral bekendheid als schilder van keukenstukken in de traditie van Pieter Aertsen en Joachim Beukelaer. Tekeningen van zijn hand zijn uiterst schaars. Eenzelfde monogram als op deze *Aanbedding der herders* komt voor op een 1605 gedaateerde tekening in de Hermitage te St. Petersburg, een *Keukeninterieur met Christus te Emmaus* (cat. tent. *Hollandse en Vlaamse tekeningen uit de zeventiende eeuw, Verzameling van de Hermitage,*

Leningrad, en het Museum Poesjkin, Moskou, Brussel (Koninklijke Bibliotheek Albert I), Rotterdam (Museum Boymans-van Beuningen) en Parijs (Institut Néerlandais) 1972–73, nr. 93, afb. Pl. 95). Kenmerkend voor beide tekeningen zijn de vrij zware, grillige contouren, de in brede vegen gewassen partijen en de maskerachtige gelaatstreken van de figuren. Of de Amsterdamse tekening een ontwerp is voor een schilderij, valt niet met zekerheid te zeggen; een geschilderde versie van de voorstelling is niet bekend. Wel is er een gravure van Jacob Matham naar ontwerp van Pieter van Ryck (Hollstein 32), waarvan het middendeel in de compositie en de typering van de personages enige gelijkenis vertoont met de

tekening in Amsterdam. *Litt.*: Cat. tent. *Dutch Drawings of the Seventeenth Century from a Collection*, Ithaca, New York (Herbert F. Johnson Museum of Art, Cornell University) 1979, nr. 7, met afb.; Marijn Schapelhouman en Peter Schatborn, *Tekeningen van oude meesters. De verzameling Jacobus A. Klaver*, Zwolle 1993, pp. 30–31, nr. 10, met afb. in kleuren. *Herk.*: Verz. Emile E. Wolf, New York; Verz. J.A. Klaver, Amsterdam. Geschenk J.A. Klaver, De Rijp, 1994 (inv.nr. RP-T-1994-163).

Afb. 7. HENDRICK CORNELISZ. VROOM (Haarlem 1566–1640 Haarlem).
 Berglandschap met figuren op een weg bij een herberg.
 Pen in bruin, 171 x 232 mm.
Opm.: In stijl, techniek en formaat sluit deze tekening nauw aan bij een groep landschappen, voor het merendeel gezichten op plaatsen langs de rivier de Rhône, waarvan doorgaans wordt aangenomen dat ze zijn getekend door de vooral als zeeschilder beroemde Hendrick Cornelisz. Vroom. Vroom zou de tekeningen gemaakt moeten hebben tijdens zijn thuisreis uit Italië, kort voor 1590.

Slechts George S. Keyes meent dat de tekeningen niet aan Hendrick, doch aan diens zoon Cornelis Vroom moeten worden toegeschreven, en dat ze dateren van omstreeks 1615 (George Keyes, *Cornelis Vroom, Marine and Landscape Artist*, Alphen aan den Rijn 1975, I, pp. 37-40; vgl. de recensie van Keyes' boek door P. Biesboer in *Simiolus* 10 (1978-79), pp. 207-210). Keyes' zienswijze heeft echter weinig weerklank gevonden en de toeschrijving aan Hendrick Vroom verdient zeker de voorkeur. De tekeningen verraden de invloed van Paulus Bril, een kunstenaar met wie Hendrick Vroom in Rome bevriend was.

Herk.: Veiling Phillips, Londen 8-12-1993, nr. 40, met afb. (als: toegeschreven aan Paulus Bril). Aankoop 1993 (inv.nr. RP-T-1993-137).

Afb. 8. HENDRICK HONDIUS DE OUDE (Duffel 1573–1650 Den Haag).

Kasteel aan de oever van een rivier.

Pen in bruin, 149 x 193 mm. Links bovenaan een gedeeltelijk afgesneden 17de-eeuwse inscriptie: *hondius*.

Opn.: Op grond van de – gedeeltelijk afgesneden – oude inscriptie links bovenaan, die werd gelezen als ‘Sonnius’, werd deze tekening jarenlang beschouwd als een werk van Hendrick Sonnius, een kunstenaar over wiens leven en werk niet bijster veel bekend is (zie over hem: I.Q. van Regteren Altena, ‘Vergeten Namen, I, Hendrick Sonnius’, *Oud-Hol-*

land 47 (1930), pp.165-167).

Bij nader toezien blijkt echter het opschrift niet ‘Sonnius’, doch ‘Hondius’ te luiden. De tekening kan dan ook op naam worden gesteld van de vooral als graveur en uitgever van prenten actieve Hendrick Hondius de Oude.

Litt.: Laurens J. Bol, George S. Keyes, F.C. Butôt, *Netherlandish Paintings and Drawings from the Collection of F.C.*

Butôt, Londen 1981, pp. 152–153, nr. 59, met afb. (als Hendrick Sonnius); Nadine M. Orenstein, *Hendrick Hondius (Duffel 1573 – The Hague 1650) and the Business of Prints* (Ph. D. Diss., New York University 1992),

Ann Arbor 1993, p. 495, nr. D23 (als Hondius).

Herk.: Veil. F.W.G. Théonville, Utrecht; Veil. Mak van Waay, Amsterdam 27-4-1970, nr. 8; Kunsth. Gebr. Douwes, Amsterdam; Verz. F.C. Bûtôt, Skt. Gilgen (Oostenrijk); Legaat F.C. Bûtôt, Skt. Gilgen, 1993 (inv.nr. RP-T-1993-49).

Afb. 9. NICOLAES BERCHEM (Haarlem 1620–1683 Amsterdam).
Venus en Adonis.
Rood krijt, 285 x 235 mm.
Rechts bovenaan gesigneerd en gedateerd: *Berghem f. 1648*.
Opn.: Aanvankelijk schijnt Nicolaes Berchem een loopbaan als schilder van historiestukken te hebben geamibiëerd; uit de jaren veertig is van zijn hand een relatief groot aantal schilderijen met bijbelse en mythologische taferelen bewaard gebleven. De 1648 gedateerde tekening met Venus en Adonis zal vermoedelijk beschouwd moeten worden als een ontwerp voor een schilderij, hoewel een

geschilderde versie van de voorstelling niet schijnt te zijn bewaard. Gedateerde tekeningen van Berchem van vóór 1653 zijn uiterst zeldzaam; in dat laatste jaar neemt de stroom van Italianiserende landschappen, waar hij voornamelijk zijn faam bij tijdgenoten en latere generaties aan dankte, een aanvang.
Herk.: Kunsth. B. Houthakker, Amsterdam, cat. 1953, nr. 8; Verz. Hans van Leeuwen, Utrecht en Amerongen; Veil.Christie, Amsterdam 24-11-1992, nr. 12, met afb. in kleuren. Geschenk Hans van Leeuwen, Amerongen, 1993 (inv.nr. RP-T-1993-48).

Afb. 10. ABRAHAM VAN DEN TEMPEL (Leeuwarden 1622/23–1672 Amsterdam).
Staande vrouw in profiel naar rechts; studie voor een Minerva.

Zwart krijt, gehoogd met wit krijt, op blauw papier, 280 x 202 mm.

Opn.: De tekening is een voorstudie voor de staande Minerva, uiterst links op het schilderij *De stad Leiden ontvangt de lakennijverheid* uit 1651, één van de drie grote allegorische voorstellingen die Van den Tempel in de jaren 1648–51 in opdracht van de gouverneurs der 'Lakendrapeerijneeringe' op kosten van de stedelijke overheid schilderde en die sinds hun ontstaan in de Leidse Lakenhal te zien zijn (cat. tent. *God en de Goden*, Washington (National Gallery of Art), Detroit (The Detroit Institute of Arts) en Amsterdam (Rijksmuseum) 1980-'81, pp. 208-09, nr. 53, met afb.) De attributen die de godin op het schilderij draagt, een gevederde helm en een olijftak, ontbreken nog op de tekening. Zowel het gebruikte materiaal als de tekenstijl herinneren aan het werk van Jacob Adriaensz. Backer, die in Amsterdam vermoedelijk Van den Tempels leermeester is geweest. Van den Tempel, die overigens een getekend oeuvre van uiterst bescheiden omvang heeft nagelaten, was nog niet met een werk in de verzameling van het Rijksprentenkabinet vertegenwoordigd.
Litt.: Cat. tent. *Dutch Drawings of the Seventeenth Century from a Collection*, Ithaca, New York (Herbert F. Johnson Museum of Art, Cornell University) 1979, nr. 40; cat. tent. *God en de Goden*, Washington (National Gallery of Art), Detroit (The Detroit Institute of Arts) en Amsterdam (Rijks-

museum) 1980-'81, p. 209, in nr. 53; Peter Schatborn, *Figuurstudies. Nederlandse tekeningen uit de 17de eeuw*, 's-Gravenhage 1981, p. 93 en p. 143, in nr. 91; Marijn Schapelhouman en Peter Schatborn, *Tekeningen van oude meesters. De verzameling Jacobus A. Klaver*, Zwolle 1993, pp. 110-111, nr. 50, met afb. in kleuren.

Herk.: Verz. Emile E. Wolf, New York; Verz. Jacobus A. Klaver, Amsterdam. Veil. Sotheby, Amsterdam 10-5-1994, nr. 100, met afb. Aankoop 1994 (inv.nr. RP-T-1994-17).

Afb. 11. WILLEM ROMEYN
(Haarlem 1624–1694 Haar-
lem).

Koeien voor de Porta
Sant'Angelo in Tivoli; in de
verte het tempeltje van de
Sibylle.

Penseel in grijs over een schets
in zwart krijt, 207 x 318 mm.

Links onderaan gesigneerd:
W Romeyn.

Opn.: Romeyn verbleef vermoedelijk aan het begin van de jaren vijftig in Italië. De meeste van zijn thans bekende getekende gezichten in Rome en omstreken dateren echter van geruime tijd na zijn terugkeer uit het zuiden. Het zijn voornamelijk zorgvuldig met het penseel in grijs uitgevoerde stadsgezichten en landschappen, gestoffeerd met talrijke menselijke figuurtjes en vee. Romeyn maakte deze tekenin-

gen, die in veel gevallen gesig-
neerd en vaak ook gedateerd
zijn, hoogstwaarschijnlijk voor
de verkoop aan verzamelaars.

In het Prentenkabinet der
Rijksuniversiteit in Leiden
bevindt zich een gezicht op de
Porta Sant'Angelo uit nage-
noeg dezelfde hoek als op de
Amsterdamse tekening, echter
zonder mensen en vee. Nader
onderzoek zal moeten uitwij-
zen of de tekening in Leiden,
die vroeger aan Jan Asselijn
werd toegeschreven, wellicht
kan worden beschouwd als
Romeyns studie naar het leven
(I.Q. van Regteren Altena,
*Vereeuwigde Stad. Rome door
Nederlanders getekend
1500–1900*, z.pl. 1964, p. 108,
nr. 57, afb. 35).

Litt.: Laurens J. Bol, George
S. Keyes, F.C. Butôt, *Nether-
landish Paintings and Drawings
from the Collection of F.C.*

Butôt, Londen 1981, p. 186,
nr. 76, met afb.

Herk.: Verz. H. Gerlings Cz.;
Veil. C.F. Roos & Cie,
Amsterdam 2-10-1888, nr. 99;

Verz. William Pitcairn Know-
les; Veil. Fr. Muller & Cie,
Amsterdam 25/26-6-1895, nr.

548; Verz. Paul Brandt,
Amsterdam; Verz. F.C. Butôt,
Skt. Gilgen (Oostenrijk);

Legaat F.C. Butôt, Skt.
Gilgen, 1993 (inv.nr. RP-T-
1994-50).